

YUNUS EMRE DİVANI'NDA GÜL ETRAFINDA OLUŞTURULAN TEŞBİHLER

Talip ÇUKURLU*

ÖZET

Edebî sanatlar, edebî bir metnin layıkıyla anlaşılmasında son derece önemlidir. Bir şairin şiirlerinin gerçek değerinden söz edebilmek, ancak onun şiirlerindeki orijinal teşbihlerin, istiarelerin ve buna bağlı olarak orijinal hayallerin tespitiyle mümkün olabilecektir. Yekta Saraç'ın da dediği gibi “teşbih ve istiare şairin edebi kişiliğini belirlemede hareket noktası kabul edilebilecek hususlardandır.”

13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın başlarında yaşadığı bilinen ve Türkçeyi en saf en duru şekliyle kullanan Yunus Emre'nin *Divân*'ındaki teşbih ve istiareler, bu bildirinin konusu olarak seçilmiştir. Hemen şunu hatırlatmak gerekir ki, Yunus Emre'nin asıl amacı edebî sanatları başarılı bir şekilde kullanmak, bu konudaki marifetlerini sergilemek değildir. Onun amacı insanları içinde buldukları bunalımdan kurtarmak, onlara Hakk'ı anlatmaktır. Halk ise, eskilerin tabiri ile “avam”dır. Halkın soyut hakikatleri anlayabilmeleri için alışmış oldukları, kendilerine aşına gelen somut temsillere ve teşbihlere ihtiyacı vardır. İşte sözün kıymeti, güzelliği, makama ve halin muktezasına uygun olması, kısaca belîğ olması bu noktada hayat bulmaya başlamaktadır.

Kısacası Yunus Emre yaptığı teşbih ve istiareler ile hem halkı yönlendirmiş hem de oldukça başarılı şiirler ortaya koymuştur. Bu bildiriye Yunus'un gül etrafında oluşturduğu teşbihlere değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Gül, Teşbih, İstiare.

SIMILES FORMED AROUND ROSE IN THE YUNUS EMRE'S DİVAN

ABSTRACT

Literary arts are of paramount importance in coming out of a literary text properly. Being able to mention the real esteem of poems of a poet will be possible only through the finding of original similes, metaphors and correspondingly original images. As Yekta Saraç said, 'Simile and metaphor are of matters to be accepted as a starting point in determining the literary figure of a poet.'

* Sakarya Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, tcogu@hotmail.com

Similes and metaphors in Divan of Yunus Emre, who is known to live between the late 13th century and the early 14th century and use the Turkish language in its purest and cleanest way, are perceived as the issue of this notice. It is directly necessary to remind that the actual purpose of Yunus Emre is not to make use of literary arts successfully and lay out his talents on this head. His purpose is to release people from their depression and tell of God. However, public is 'herd' in terms of the old. In order for the public to have abstract facts within their grasp, they depend on common and familiar embodiments and similes. Now, the value of remark, its beauty and being fit to dignity and the affair of necessity, shortly being satisfactory begin to wake at this juncture. In summary, Yunus Emre both directed the public and created successful poems by the similes and metaphores he performed. In this notice, similes Yunus formed around rose will be mentioned.

Key Words: *Yunus Emre, Rose, Simile, Metaphor.*

Yunus Emre'nin gül hakkında yaptığı teşbih ve istiareleri şu başlıklar altında inceleyeceğiz: "Vahdet", "Hz. Peygamber ve Gül", "Erenler ve Dervişler", "Gül-Bülbül", "Solmuş Güller" ve "Çeşitli Benzetmeler".

1. VAHDET

Allah'ın tek, bir olması anlamına gelen vahdet, Yunus Emre Divan'ında çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Kimi zaman varlık bir alem, bir şehir gibi kabul edilmiştir. Hatta bu vahdet ili o kadar esenlik içindedir ki, ne orada yetişen gülün dikenidir, ne de o ilde yaşayanların dillerinde acı söz vardır. Burada Yunus istiare yaparak gülü vahdet ilinin ilahi hakikatlarına benzetmiştir.

O vahdet ilinde diken yok gülünde
Şeker çok dilinde yüzünde hayâlar 62/3¹

Yunus Emre'nin bahsettiği vahdet iline ulaşmak hem kolaydır hem zordur. Ona ulaşmak isteyenlerin aşk kadehini dolu dolu içmeleri gerekmektedir. Hatta canlarını seve seve vermelilerdir. Beyitte geçen ve daha sonraki beyitlerde de karşımıza çıkacak olan "dost", "Allah"ın istiaresi olarak kullanılmıştır. Fakat Mehmet Kaplan, *Yunus'un Gül Bahçesinde* isimli makalesinde "şeyh"ın istiaresi olarak kullanıldığını belirtmiştir (Kaplan, 2006:127). Fakat, aynı yazının birkaç sayfa sonrasında Kaplan, dost kelimesini ilah olarak kullanmıştır (Kaplan, 2006:136). Bu da göstermektedir

¹ Yunus Emre'ye ait şiirler Mustafa Tatçı'nın hazırladığı Milli Eğitim Bakanlığı'nın bastığı Yunus Emre Divanı'ndan alınmıştır. Şiirlerin yanlarındaki ilk rakam divandaki şiir numarasını, ikinci rakam şiirdeki kaçınıcı beyit olduğunu göstermektedir.

ki “dost” kimi zaman “şeyh”in kimi zaman da “Allah”ın istiaresi olarak kullanılabilir.

Her ki bu dünyâdan geçer ‘ışk kadehin tolu içer
‘İşka cânun saçu saçar dost gülünü diren kişi 372/4

Bir başka beytinde Yunus Emre hakikat denizine girerek boğulmak, sahip olduğu vücuttan sıyrılmak ve dost bağında bülbül olarak gülleri toplamak istediğini söylemiştir. Yunus, Allah’ın varlığını, birliğini ve iman esasları gibi meseleleri güle; bunları halka anlatan kişi olarak da kendini bülbüle benzetmiştir.

Girem denize gark olam ne elif ü mim dal olam
Dost bâğında bülbül olam gülleri direm yürüyem 213/2

Yunus yukarıdaki beyte benzer şekilde yine kendisini bülbüle benzetmektedir. Fakat burada bir önceki beyitten farklı olarak gülü ilahi gerçeklere değil, doğrudan İlahâ benzetmektedir:

Benüm dilüm kuş dilidür benüm ilüm dost ilidür
Ben bülbülem dost gülümdür bilün gülüm solmaz benüm 175/2

Sen sultânsın ben kulam sen gülsin ben bülbülem
Hükmün ‘âleme yiter ne kim var kul üstine 334/2

Aşağıdaki beyitte ise Yunus vuslata ulaştığını, “dostun yüzü gül bana” diyerek belirtmiştir. Artık gerçek aşka, gerçek sevgiliye kavuştuğu için, hiçbir şeyin onu, bu aşktan uzaklaştıramayacağını söylemektedir. Görülüyor ki gül, yine vahdeti anlatmak için farklı bir teşbihle kullanılmıştır.

Dostun yüzi gül bana ‘âşıkam yol bul ana
Kaykımazam dört yana çün buldum ‘ışk erini 397/6

İlk beyitte Yunus, vahdet ilinden, vahdet ilinin gül bahçelerinden bahsetmiş, ilahi gerçekleri de o bahçenin gülleriyle benzetmişti. Aşağıdaki beyitte ise, kendisinin o gerçeklerde –önceki beyitte boğularak idi şimdi de- yanarak yok olmayı, vücuttan geçmeyi, toprağın altına girdikten sonra hiç solmayacak bir gül olarak tekrar açılmak istediğini söyleyerek, çok güzel bir teşbih örneği sunmaktadır.

Ko ben yanayın tüteyin dost bahçesinde yiteyin
Bir gül olayın biteyin açılıban solmayayın 269/6

İki cihân toptolu bâğ u bostân olurısa
Senün kokundan eyü gül bostân içinde bitmeye 3/6

2. HZ. PEYGAMBER VE GÜL

Gül denilince akla gelen ilk kişi şüphesiz Hz. Muhammed (sav)'dir. Hz. Peygamber'in terinin gül gibi koktuğu ve gülün Hz. Peygamber'in terinden yaratıldığı inancı kültürümüzde bu çağrışıma neden olan en büyük etmenlerdendir. Anadolu halkı hala gül kokladığı zaman salavat getirir. Mevlitlerde gül suyu ikram edilir vs.

Dünya insan için bir imtihan yeridir, yani tuzaktır. Kişi her an nefis veya şeytanın tuzağına düşebilir. Bu korku içinde olan birinin her an tedirgin olması, rahat davranamaması yani gülememesi gerekir. Yunus Emre aşağıdaki beyitte bu durumdan bahsetmektedir. Kendini bülbüle benzeterek Gül için, Gül'ün bahsettiği gerçekleri anlatmak için bu dünyaya geldiğini söylemektedir. Peki Gül kimdir? Bir sonraki beyitte "gül Muhammed teridir" denilerek bu sorunun da cevabı verilmiştir.

Ne hâldeyüm ne bilem duzakdayum ne gülem
Bir garîbçe bülbülem ötmege güle geldüm

Gül Muhammed deridür bülbül anun yâridür
Ol gülile ezeli cihâna bile geldüm 196/7-8

Niçün sen nefis-i emmârı bu gafletden uyarmazsın
Muhammed şer'î gülünü senün yüzüne urmazsın 235/1

3. ERENLER VE DERVİŞLER

Yunus'un gülü benzettiği başka bir benzetilen ise erenler ve dervişlerdir. Yunus gülü iki açıdan ele alır. Birincisi bütün insanların hoşuna giden görüntüsü ve kokusu. İkincisi hemen herkesi inciten diken. Bir kişi eğer hakka giden yola girdiyse, bir erenin himmetini istiyorsa gül gibi yumuşak huylu olmalı; diken gibi dik başlı olmamalıdır. Aksi takdirde odta yanılacağında şüphe yoktur.

Diken olma gül ol eren yolında
Diken olurisan oda yanasın 279/6

İncidesin âh ideler 'ömrin gülün kurıdalar
Gözsüz olasın yideler tâ bilesin dervîşleri 374/5

Yunus, Hakk'ın gülzarına "er" in himmetiyle girmiştir. Onun sadece yüzünü görünce bile bütün şüphelerinin yok olduğunu söylemektedir. Burada sanki, önceleri büyük bir Yahudi alimi olup da Hz. Peygamber'in sadece

simasını görmekle “bu simada yalan olamaz” deyip İslamiyet’e giren Abdullah bin Selam’a telmih vardır.

Erün dîdârın gördüm gümân terkini urdum
Dost bahçesine girdüm ögerem gül-zârını 397/5

Dostun yüzi gül bana ‘âşıkam yol bul ana
Kaykımazam dört yana çün buldum ‘ışk erini 397/6

4. GÜL-BÜLBÜL

Gül ile bülbül birbirinden ayrı düşünilemeyen, yüzyıllardır haklarında onlarca mesnevi yazılan bir ikilidir. Yunus da bu gül-bülbül hikayelerinden yararlanmış, istiareler ve telmihlerde kullanmıştır. Kimi zaman kendini bülbüle Hz. Peygamberi veya Hz. Allah’ı güle benzetmiştir. Yahut ilahi gerçekleri bir gül bahçesine benzetmiş ve kendisini bu bahçenin bülbülü olarak vasıflandırmıştır.

Ne hâldeyüm ne bilem duzakdayum ne gülem
Bir garîbçe bülbülem ötmege güle geldüm 196/7

Yunus’un, bülbülün güle karşı ötmesinin sebepsiz olmadığını, gülde dostun cemalinin olduğunu, bu yüzden de bülbülün gülzara karşı öttüğünü söyleyerek hüsn-i talil yapar.

Ne görür gülde yâ bî-çâre bülbül
Ki gülistâna karşı gulgul eyler
Kaçan gülde görür dostun cemâlin
Çagırur kim beni deli şol eyler 95/1-2

Bülbüllerin seher vakitlerinde, güneş yeni doğarken, güller henüz açılırken öttükleri malumdur. Müslümanlar da bu vakitlerde sabah namazına kalkarlar ve sabah namazından sonra yapılan duaların daha makbul olduğu kabulüyle Hakk’a niyazda bulunurlar. Yunus bu duruma işaret ederek kendisinin –aynı bülbül gibi- Allah’a “zari kıldığını” söylemektedir. Gül’ün ve gül bahçesinin Allah’ın istiaresi olduğu bu beyitte de açıkça görülmektedir.

Seher-gâhın turup zârî kıluram
Sanasın bülbülem gül-zâre karşı 289/3

5. SOLMUŞ GÜLLER

Yunus Emre çeşitli beyitlerde mezarlığın yanından geçerken kabirlerde yatanları gördüğünü söyler. Bu yatanların kimileri ufacık çocuklardır, kimileri bilgili yiğitlerdir. Bunlar adeta solmuş gül gibilerdir.

Yimiş kurd kuş bunı keler niçelerün bagrın deler
Şol ufacık nâ-resteler gül gibice solmuş yatur 74/3

Togru varurdu yolları kalem tutardı elleri
Bülbüle benzer dilleri dânişmân yigitler yatur 82/3

Gice gündüz oglancuklar söyleriken bülbül gibi
Ayrılmışlar anaları sinlerini bekler yatur 82/6

Kara toprağın altında yatanlar sadece çocuklar ve yiğitler değildir. Elleri kınalı, gül yüzlü, kara gözlerinin ferî sönmüş, gül toplayan elleri çürümüş hatunlar da artık solmuş bir gül gibidir.

Elleridür kınalı hem karavaşları tapulu
Kargu gibi uzun boylu gül yüzlü hatunlar yatur 82/7

Sogulmuş şol kara gözler belürsüz olmuş ay yüzler
Kara topragun altında gül diren elleri gördüm 207/6

6. ÇEŞİTLİ BENZETMELER

Yunus Emre aşağıdaki beyitte imanı güle benzetmiştir ve insanın beyaz bir sayfa gibi olan kalbine günahlar girdikçe, nokta nokta siyahlaşması gibi, Yunus da bu günahlardan dolayı kalbde yer alan iman güllerinin solduğunu söylemektedir. Fakat bu gülleri tekrar canlandırmanın bir yolu vardır. O da inayet suyu ile her an o kalbi yıkamaktır.

Günâhun çoğu şûmından îmânun gülleri soldı
Înâyet suyıla her dem niçün anı suvarmazsın 234/3

Yunus başka insanların hakkına saygılı olmayı da gül istiaresi ile anlatmıştır.

Kimse bâğına girmegil kimse güline dirmegil
Var kendü ma‘şûkunıla bâğçede el alış yürü 403/6

Klâsik edebiyatımızda önemli bir yeri olan bülbülün, Yunus Emre Divanı'ndaki bir adı da “gül kuşu”dur.

El kuşu elden ele gül kuşu gülden güle
Baykuş vîrâne sever şahinler pervâz ile 335/6

Hız. İbrahim ateşe atıldığı zaman Allah'ın izni ile ateş onu yakmamış, hatta o ateş gül bahçesine dönüşmüştür. Klasik edebiyatımızda bu olayın telmihine sık sık rastlanır. Bunun yanı sıra ateş ile gülün arasındaki renk benzerliği de bu tür benzetmelere zemin oluşturmuştur. Yunus aşağıdaki beyitte bu kıssaya telmihte bulunduğu gibi, “Cennet de O'ndan, Cehennem de O'ndan. Allah emrettikten sonra Cehennem de bize gül bahçesidir” diyerek teslimiyetteki derecesini göstermektedir.

Pîşrev bize Kur'ân durur vatan bize Cennet durur
Ol Tamu'yı Hak yandurur ol gül-i gül-zârdur bize 333/6

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, asıl hedefi insanları içinde buldukları karamsarlıktan kurtarmak, onlara tek güç sahibi olanın ancak Allah olduğu, O'nun izni olmadan kimsenin bir şey yapamayacağı, -iyi veya kötü- insanın başına gelenlerin de O'ndan geldiği inancını yerleştirmek olan Yunus Emre, şiirlerinde zaman zaman oldukça başarılı, sanatlı bir dil kullanmıştır. Divanında geçen çiçek isimlerinden en çok gülü kullanmış ve dolayısıyla en çok benzetmeyi de gül üzerinden yapmıştır. Yukarıda verilen örnek beyitler denizden bir damla nisbetindedir.

KAYNAKLAR

- KAPLAN, Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I, Dergah Yayınları, 2006, İstanbul.
- TATÇI, Mustafa, Yunus Emre Divanı I –Divan-, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2005, İstanbul.
- TATÇI, Mustafa, Yunus Emre Divanı II –Tahlil-, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2005, İstanbul.